

Dilin Oluşumu Bağlamında John Searle'ün Doğal Bilinç Kuramı Üzerine Bir İnceleme

[An Analysis on John Searle's Theory of Natural Consciousness in the Context of the Formation of Language]

Mustafa KINAĞ *

Kilis 7 Aralık University

Received: 05.12.2020 / Accepted: 30.12.2020

DOI: 10.51404/metazihin.836142

Research Article

Abstract: Searle, as a naturalist thinker, argues that consciousness cannot be studied solely by the external behavioral method, and that consciousness differs from other natural phenomena (observable phenomena) in this character. For although, according to him, consciousness is not a unique being or does not have metaphysical properties like other natural phenomena, this does not overshadow the fact that it has a special character. As a matter of fact, the fact that states of consciousness cannot be examined with an external behavioral method excludes the mechanistic views of consciousness; and the fact that these phenomena are the result of some of the more basic functions of the brain excludes the dualistic views of consciousness from Searle's approach on this issue. The acceptance of consciousness as a subjective phenomenon that is not identical with the brain forces us to find an answer to the question of what consciousness is, which Searle describes as "the basic functions of the brain". One of the ways to consistently put forward Searle's explanation of consciousness in a naturalistic perspective is that he has developed a view about language suitable for this explanation. The idea that the uniqueness of human consciousness cannot be modelled through strong artificial intelligence implies that language, which has intensive connections with consciousness, is also human-specific. For this reason, putting forward Searle's approach about language and the relationship between language and consciousness will make the reason for his opposition to the artificial intelligence theory understandable within the framework of the formation and character of language. This study aims to reveal the consistency of the idea that the ontological distinction that Searle assumes on the basis of his rejection of the strong

* **Author Info:** Dr. Öğr. Üyesi – Kilis 7 Aralık University, Faculty of Divinity, Department of Philosophy and Religious Studies, Merkez-Kilis, TURKEY.

E-mail: mustafakinag@kilis.edu.tr / Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-3333-9425>

To Cite This Paper: Kınağ, M. (2020). "Dilin Oluşumu Bağlamında John Searle'ün Doğal Bilinç Kuramı Üzerine Bir İnceleme." *MetaZihin*, 3(2): 163-189.

artificial intelligence theory is essentially due to the specificity of consciousness and language to the human being.

Keywords: John Searle, biological naturalism, artificial intelligence, formation of language, language-consciousness relationship.

Öz: Natüralist bir düşünür olarak Searle, bilincin salt dışsal davranışçı yöntemle incelenemeyeceğini, bilincin bu karakteriyle diğer doğal fenomenlerden (gözlemlenebilir fenomenlerden ayrıldığını savunur. Zira ona göre her ne kadar bilinç diğer doğal fenomenler gibi biricik ya da metafizik nitelikler taşımıyorsa da bu husus onun özel bir karakter taşıdığı gerçeğine gölge düşürmez. Nitekim bilinç durumlarının dışsal davranışsal yöntemle incelenemiyor oluşu mekanistik bilinç görüşlerini, bu fenomenlerin beynin çok daha temel birtakım fonksiyonlarının sonucu oluşu da düalistik bilinç görüşlerini Searle'ün bu hususa ilişkin yaklaşımının dışında bırakır. Beyinle özdeş olmayan öznel bir fenomen olarak bilincin kabul edilmesi ise bizi Searle'ün "beynin temel fonksiyonları" olarak ifade ettiği bilincin ne olduğu sorusuna cevap bulmaya zorlar. Searle'ün bilinci naturalistik perspektifte açıklamasını tutarlı bir biçimde ortaya koymanın yollarından biri de bu açıklamaya uygun bir dil görüşü geliştirmiş olmasıdır. İnsan bilincinin biricikliğinin yapay zekâ yoluyla modellenemeyeceği fikri, bilinç ile yoğun bağlantılara sahip dilin de insana özgü olduğunu ima eder. Bu nedenle Searle'ün dile ve dil-bilinç ilişkisine dair yaklaşımının ortaya konulması, onun yapay zekâ kuramına karşı çıkma gerekçesini de dilin oluşumu ve karakteri çerçevesinde anlaşılır kılacaktır. Bu çalışma, Searle'ün güçlü yapay zekâ kuramını reddetmesinin temelinde varsaydığı ontolojik ayrımın esasen temelde bilincin ve dolayısıyla dilin insana özgü olduğundan kaynaklandığı düşüncesinin tutarlılığını ortaya koymayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler: John Searle, biyolojik doğalcılık, yapay zekâ, dilin oluşumu, dil-bilinç ilişkisi.

1. Giriş:

Felsefenin en kadim ve temel problemlerinden biri olan zihin-beden problemi insanın; zihin, ruh ya da tinsel yönünün bedensel boyutuyla nasıl bir birlikteliğe sahip olduğu sorusuna cevap arar. Antik dönemden beri cevaplandırılmaya çalışılan sorular zihnin bedenle nasıl ve ne şekilde etkileşime geçtiği, ikisinin ayrı tözler mi yoksa tek bir varlık mı olduğu, eğer iki varlıksa nasıl bir araya gelebildiği ve nihayet en temelde zihinsel fenomenlerin doğadaki karşılıklarının ne olduğu sorularıyla formüle edilmiştir (McLaughlin, 2006: 258). Sistematik dönemin ilk filozoflarından Platon, ruh ile bedenin ontolojik olarak birbirinden ayrı olduğunu, ruhun ölümle birlikte bedenden bağımsız olarak var olmaya devam edeceğini, bedenin ise çürüyüp yok olacağını ifade etmiştir (Platon, 2001: 25-37). İdealizm çerçevesinde bu ifade bir tür ruh-beden ayrımını ve ruhun bedene nazaran insanın tanımlanmasında belirleyici olduğunu seslendirir. Buna karşın materyalistlerin psikolojik ve epistemolojik doktrinleriyle ilgili yaklaşımlarının büyük oranda kendisine dayandırıldığı Grek dönemi atomist filozofu olan Demokritos, sadece ve ancak atomlar ile atomlar arasındaki boşlukların gerçek olduğunu

savunmuştur. İnsanda ruh ve beden ayrımını kabul eden Demokritos, ruhu da küre şeklindeki atomlardan oluşan maddi bir töz olarak kabul etmiştir. Ona göre “ruhun atomları, onu çevreleyen havanın basıncıyla bedenden dışarı çıkma eğilimindedir. Ancak bu süreç soluduğumuz hava ile bedene giren diğer ruh atomları ile karşılıklı dönüşüm halindedir. Hayat, bu şekilde cereyan eden sürekli yenilenmeye bağlı olarak devam eder. Tözsel, niteliksel ve niceliksel bütün farklılıklar atomların yapısı, birbiriyle kurdukları bağlantılar ve konumları ile açıklanabilir.” (Lloyd, 2006: 299-300). İnsan eylemini ve zihin/ruh-dış dünya ilişkisini anlamaya yönelik bu yanıtlar, sorunlarla yüzleşmenin antik dönemden itibaren başladığını gösterse de insanın tanımlanmasına yönelik problemlerin modern dönemle birlikte daha karmaşık ve yoğun şekilde tartışılmaya başlandığı aşikârdır. Modern bilimlerin geldiği nokta insana dair en azından bir gerçekliğin maddi olduğunu vurgular. Bu nedenle insan doğadaki bütün gerçeklikler gibi maddi boyutunu inkâr edemez. Ancak o bir yanıyla maddi olandan farklı bir karakter olarak zihinsel bir varlıktır. Düşünebilmek, hissedebilmek, iradeyi deneyimlemek vs. ikinci karakterine işaret eden fenomenler olarak kabul edilir (McLaughlin, 2006: 259). Bu dönemin söz konusu problemle ilgili yaklaşımında zihnin, bedensel bazı organlar aracılığıyla bir şekilde bedenimizle ilişkili halde olduğu düşüncesinin felsefede baskın bir yaklaşım olduğu görülür. Genel itibarla kökenlerini Platon ve Demokritos'ta bulan bu yaklaşımlar, insanın maddi bir varlık olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı, madde üstü bir özelliğinin olup olmadığı, zihnin/ruhun doğal dünyanın bir parçası olup olmadığı sorularında somutlaşan tartışmaların Descartes'ın Kartezyen felsefesi ile neredeyse sistem filozoflarının en temel ve ciddi meselelerinden birini oluşturmaya başladığı açıktır. Maddi olmayan bir töz olarak zihin ile maddi bir töz olarak bedenin nasıl ve ne şekilde etkileşimde bulunarak insan eylemini meydana getirdiği, akıl sahibi ve bilinçli bir insanın fiziksel olan dış dünya ile kurduğu ilişkinin nasıllığı modern dönemdeki zihin-beden tartışmalarının en temel meselelerinden birkaçı olarak görülebilir. Bu çerçevede Descartes felsefesinin meydana getirdiği en temel sorunlardan biri, insan-doğa ilişkisinde olduğu gibi insanın kendi içinde de ontolojik bir ayrışmaya maruz kalmış olması ya da insanı tanımlama çabasında/sürecinde bu ayrışmayı göz ardı etmenin neredeyse olanaksız oluşudur.

Bu nedenle kadim “ruh” kavramına ilişkin tartışmaların modern dönemde “zihin” kavramı üzerinden artan bir ivmeyle devam ettiği söylenebilir. Zihin felsefesinin felsefede oldukça merkezi bir konumda olması epistemoloji, metafizik; eylem felsefesi ve dil felsefesi gibi farklı felsefe alanlarının zihin felsefesine bağlı branşlar olarak görülmeye başlanması geçtiğimiz kırk yıl boyunca felsefede meydana gelen önemli bir değişim süreci olarak görülebilir. Bu nedenle günümüzde pek çok filozof, anlamın doğası, rasyonalite ve genel olarak dil gibi hususların anlaşılmasının esasen en temel zihinsel süreçlerin anlaşılmasını gerektirdiğini kabul eder (Searle, 2008: 14).

İnsanı türsel olarak diğer varlıklardan ayırt etmemizi sağlayan en temel özelliğin onun bilinçli bir varlık olduğu varsayımı, modern dönemle birlikte bilincin nelliğini anlama/ortaya koyma çabalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluk, bir yanıyla insanın kendisini diğer yanıyla insan ile doğa arasında var olan ilişkinin mahiyetini ortaya koymayı içerir.

Gerek insanın gerekse onun doğa ile ilişkisinin anlaşılması süreci, insanın tanımlanmasına yönelik düşünce tarihi içinde materyalizm ve düalizm gibi iki karşıt düşünce sisteminin gelişmesine neden olmuştur. İnsanın temel olarak fiziksel maddelerden oluştuğu, insan beyninin kimya ve fizik yasalarınca yönetilecek şekilde çalışan bir sistem olduğu düşüncesi, materyalist düşüncenin esasını oluşturur. Bu yaklaşım; düşüncelerin, duygulanımların ve karar verme süreçlerinin söz konusu yasalara uygun bir şekilde doğal etkileşimlerle en alt düzeyde potansiyel enerjiye kadar indirgenebileceğini savunur. İnsan, sahip olduğu beyni ve beynin işleyişini sağlayan kimyasallar üzerinden açıklanabilir. Dolayısıyla insanın kimliğini oluşturan da onun sinir sisteminin işleyişinde meydana gelebilecek değişiklikler olarak görülür (Eagleman, 2011: 204). Bu yaklaşım, bilinçliliğin yukarıdaki karakterlerin dışında veya üzerinde olduğu varsayıldığında dünyanın temel ontolojisinin, şu ana kadar ulaşılan bilgiler çerçevesinde atom altı parçacıklarını, yerçekimini, elektromanyetizmayı, zayıf ve güçlü nükleer kuvvetlerini ve gerçekliğin diğer temel özelliklerini içeren envanterde yerinin olmayacağını, bu nedenle gerçek olmayacağını ima eder (Searle, 2003:10343).

Materyalizmin maddi olmayan bir töz olarak bilinci yadsıyan indirgemeci yaklaşımına karşı zihnin/bilincin kimyasal, biyolojik, fiziksel kurallarla ilişkili olduğu ancak insan zihninin bu kuralları aşan bir karaktere de sahip olduğu, insanın aynı anda hem maddesel olan hem de maddesel olmayan tözlere sahip olduğu düşüncesi karşıt bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım özellikle 17. yüzyılda Descartes'ın felsefesi ile sistematik bir karakter kazanmıştır. Descartes *cogito*'sunda en sarsılmaz bilginin "ben" bilgisi olduğunu temellendirirken "benliğin maddi bir şey olamayacağını, çünkü henüz maddi bir şeyin varlığından emin olmadığını belirtir. Onun bu noktada bildiği tek şey, kendisinin maddeden bağımsız salt düşünen bir varlık olduğudur." (Yalçın, 2010:30-31). O, insanın maddi bir yönünün de olduğunu inkâr etmez. Ancak "ben"e ilişkin bilginin sezgisel olduğunu, bu nedenle bedenden daha kolay ve daha açık ve seçik bilinebileceğini belirtir. Bu çerçevede ruh ile beden, düşünen şey ile maddi şey arasında varsayılan ontolojik/tözsül ayırım esas itibarla Descartes düalizminin temelini oluşturur (Descartes, 1985: 195-196).

Bu çalışma, indirgemeci materyalist ve ontolojik düalist insan ve zihin tasarımlarının kabul edilemez olduğunu, her ikisinin de insanı, insan bilincini anlamada yeterli olmadığını savunan John Searle'ün, biyolojik doğalcılık kuramı çerçevesinde farklı bir

yaklaşım içerisinde olduğunu ortaya koymayı içerir. O, bir yandan bilinçliliğin inkâr edilemez bir gerçeklik olduğunu belirterek materyalizme diğer yandan bilinçliliğin var olduğunu ancak beynin birtakım fiziksel, kimyasal ya da biyolojik faaliyetlerinin üst düzey bir ürünü olarak kabul edilmesi gerektiğini ve bu nedenle doğal bir karakter taşıdığını, böylece insanın ontolojik bir ayrımla ele alınamayacağını savunarak Kartezyen felsefeye karşı çıkar. Bu yönüyle Searle'ün felsefesinde insan bilincinin karakterini bilinç ile bilincin oluşum sürecindeki temel unsurlardan biri olan dil ile ilişkisi çerçevesinde ortaya koymak, özgün bir karaktere sahip insan bilincinin onun diğer varlık türlerinden ayırt edilmesine olanak tanıyan yönleri çerçevesinde konumunu belirlemek, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

2. Bir Bilinç Kuramı Olarak Biyolojik Doğalcılık

Searle, çoğu filozofun felsefelerinde problematik hale getirdiği, eleştirdiği zihin-beden sorunsalını zihin ile beden arasında oluşan çatallaşmayı ortadan kaldırmak suretiyle hem kendi içinde insanı hem de insan ile doğayı üniter bir yapı içerisinde ortaya koyarak çözmeye çalışır. O, bu bütünlüğü ortaya koyarken düalistik ve materyalistik düşünce sistemlerinin zihin kavramına yönelik görüşlerini de eleştiren bir zemin üzerine yeni/farklı bir zihin/bilinç görüşü önerir. Searle'ün amacı bilinci bilimsel olarak açıklayarak onu yeniden bilimin bir konusu yapmak, böylece 17. yüzyılda egemen olan insan ontolojisine meydan okumaktır. Zira 17. yüzyılda Searle'e göre Descartes ve Galileo, bilinci bilimin konusu olmaktan çıkarmışlar, sözgelimi Kartezyen görüş, doğa bilimlerinin zihni (*res cogitans*) içermemesi gerektiğini, sadece madde (*res extensa*) ile ilgilenmesi gerektiğini savunmuştur (Searle, 2014: 118).

Searle'ün bilinci tanımlama çabalarının bir yandan naturalist kaygılar içerdiği diğer yandan gerek çatallaşma ve insanın tanımlanmasında karşılaşılan ontolojik ayrılıktan gerekse indirgemeci tutumlardan kaçınma çabalarını içerdiği görülür. Bilinci aynı anda hem doğanın bir parçası olduğu hem de insanın fiziksel bir yönünü oluşturan beynin işlevlerine indirgenmemesi gerektiği hususu Searle'ü bir yandan bilincin tanımlanmasında düalist tavra karşıt bir tutum sergilemesine diğer yandan da Materyalist görüşe meydan okumasına neden olmuştur. Ona göre düalist yaklaşım insan zihninin tanımlanmasında fiziksel alan ile fiziksel olmayan alan gibi iki ontolojik alan varsayarken bu iki alan arasındaki etkileşimin nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceği sorununa neden olur. Materyalist düşünce ise indirgemeci bir tutum sergileyerek aralarında sebep-sonuç ilişkisi bulunan zihin-beyin kavramlarından birini diğerine indirgemek suretiyle bu hususun yanlış anlaşılmasına neden olmuştur.

Searle bilincin, rüyanın görülmesi ya da uyanık olma durumlarında farklı aşamalar olarak gerçekleştiğini, bu yönüyle düzey olarak değişkenlik içerdiğini, bu değişkenliğin

sadece yönelimselliği içeren değil aynı zamanda içermeyen durumları da kapsadığını savunur. Bu yaklaşım bilinç durumlarının her daim bir içeriğe sahip olması gerektiğini, hiçbir zaman sadece bilinçli olmaktan söz edilemeyeceğini, bilinçli olmanın esasen “bir şeylerin bilincinde olmak” anlamına geldiğini de vurgular. Söz gelimi bilincinden olunan bir eylem olarak kapıyı çalmak kendisinden ötede bir şeye gönderme yaptığı için niyet içerirken yine bilincinde olunan bir durum olarak vücudun herhangi bir yerinde hissedilen ağrı, ilk örnekteki niteliği taşımadığı için niyet içermeyen bir bilinç içeriğidir. Böylece “zihin ile bilinç arasındaki ilişki, bilincin merkezi bir zihinsel kavram olmasında yatar. Niyetlilik, öznellik, zihinsel nedensellik, zekâ vb. kavramların zihinsel olup olmadıkları, ancak bilinçle olan ilişkilerine bakılarak tam olarak anlaşılabilir.” (Searle, 2014: 115-117).

Bilincin doğal bir biyolojik görüngü olduğunu savunan Searle, bu nedenle kendisine yöneltilen doğal olmayan bir şeyi doğallaştırdığı eleştirilerinin yersiz olduğunu belirtir. Ona göre bu eleştiriler, kökenini 17. yüzyıldaki görüşlerde bulur. Ancak bu yüzyıl her ne kadar bilimin sadece ölçülebilir ve niyetlilikten bağımsız fenomenlere odaklanması sayesinde faydalı bilimsel gelişmelerin önünü açtığı bir süreç olsa da bilincin doğal dünyanın bir parçası olmadığı şeklinde yanlış temele dayanan bir düşüncenin de temellerinin atıldığı bir zamandır (Searle, 2014: 127).

Searle’ün bilinç kavramına yönelik yukarıda ifade edilen tanım ve açıklamaların kapsam yönüyle eleştirildiği görülür. Ned Block, "Bilinç kapsamına giren fenomenlerden biri için geçerli olabilecek bazı önermelerin, bilinç kapsamına giren diğer bazı fenomenler için kullanılarak akıl yürütmede bulunmanın sorunlara neden olduğunu, Searle’ün bilinç kavramına yaklaşımının çok fazla şeyi kapsadığını ve birbirinden farklı pek çok bilinç durumlarına işaret ettiğini, bu nedenle tanımının problemliliğini vurgular. O, Searle’ün genel bir kavram olarak bilince dair ifade ettiği bazı hususların esasen fenomenal bilinç ile ilgili olduğunu belirtir. Bilinç-biliş ve öznellik-nesnellik bağlamında erişilebilirlik açısından yapılan bu ayırım çerçevesinde Block, fenomenal bilinci, bilişselliği aşan bir anlamda ve sübjektif deneyim çerçevesinde açıklar. Bir durumun sadece ve ancak deneyimsel özelliklere sahip olması durumunda varlığından söz edilebilen fenomenal bilinç; duyuların, hislerin ve algıların; deneyimsel özelliklerin yanı sıra düşüncelerin, istek ve duyguların içerildiği bilinç durumunu ifade eder (Block, 2002: 206).

Block’un Searle’e getirdiği eleştiriler, bilincin tanımlanmasında varsayılan kapsam bağlamında kabul edilebilir olsa da Searle’de bilincin doğal dünyanın bir parçası olduğu varsayımını göz ardı eder. Bu varsayıma göre gerçek dünya öznel bir öge içermez. Diğer bir deyişle bilinçdışı olarak kabul edilen şeyler bilince–dolayısıyla–doğaya dahil değildir. Ancak Searle’ün bu yaklaşımı, bilincin nesnelliği/özneliği

sorununa yol açar (Searle, 2014: 128). Daha açık bir ifadeyle o, bilinç gibi bir hususun salt öznel olduğu yerde tamamen nesnel olan bir doğanın/dünyanın içerisinde bulunması paradoksunu nasıl aşabileceğimizi sorgular. O, zihin-beden probleminin doğrudan yansıması olan bilinç hususuna ilişkin sorunu şu şekilde formüleştir:

Nasıl olur da mekanik olan bu evren, amaçlı insanları içerir? Nasıl olur da temelde anlamsız (nötr) bir dünyada anlamlar bulunabilir? (Searle, 1984: 13).

Düşündüğümüz bütün şeylerin parçacıklar, sistemler, organizmalar vb... tamamen nesnel varlıklar olmalarına rağmen ...bu biyolojik sistemlerden bazılarının bilinçli olduğunu ve bilincin temelde öznel olduğunu kabul edersek, bu durumda bilincin öznel olduğunu düşündüğümüzde bizden tam olarak düşünmemiz istenen şey nedir? (Searle, 2014: 130).

Yukarıdaki ifade Searle'ün zihin-beden ilişkisine dair bütüncül bir arayış içerisinde olduğunu açıkça ortaya koyar. O, gerçek dünyanın; fizik, kimya ve biyolojinin tanımladığı dünyanın kaçınılmaz olarak öznel bir öge içerdiği düşüncesinin kabul edilip edilemeyeceği problemini biyolojik doğalcılık kuramı çerçevesinde bilincin de doğal bir şey ya da nitelik olduğu sonucuna vardırıarak cevaplamaya çalışır. Bilincin nesnel olduğunu bu nedenle bilimsel yöntemlerle açıklanabileceğini savunan Searle'a göre düşünmek ve bilinç, beyinsel birtakım fonksiyonların sonucudur. Diğer bir deyişle bilinç beynin üst düzey bir özelliğidir. Ona göre fiziksel olan aynı zamanda zihinsel de olabilir. Bilinç fiziksel dünyanın bir parçasıdır. Zihnin fiziksel olması onun beynin bir özelliği olmasıyla açıklanabilir. Bilinç ile fiziksel dünya arasındaki bu ilişkiye benzer şekilde sindirim midenin, görme gözün, zihin beynin özelliği olarak ifade edilebilir. O halde sindirim kadar bilinç de doğal bir süreçtir ve metafizik boşluk içermez. Bu çerçevede Searle'ün zihin-beden ilişkisine dair düalizme ve materyalizme meydan okumayı, ikiliği ortadan kaldırmak ve bilinci biyolojik yollarla açıklamak, bu şekilde tekçi bir anlayış ortaya koymak suretiyle zihin-beden problemine çözüm getirmeyi amaçladığı söylenebilir (Searle, 2014: 115).

Bilincin fotosentez veya sindirimle aynı anlamda gerçek bir biyolojik fenomen olduğunu, ancak buna rağmen bilinç konusunda anlam karmaşasının söz konusu olduğunu vurgulayan Searle, bu karmaşanın altında yatan nedenin aslında birbirine zıt gibi görünen fakat aynı derecede hatalı olan iki felsefi geleneğin bilince dair anlamaları domine etmesi olduğunu savunur. Bunlardan ilki Kartezyen görüş, bilincin doğal dünyanın bir parçası olmadığını söyleyen; Tanrı, ruh ve ölümsüzlük anlayışlarını esas alan felsefi bir gelenektir. Bu düşünce, bilincin bedenini veya beyninin bir özelliği olamayacağını savunur. Bilinç, sadece ve ancak ruhun bir özelliği olabilir. Descartes, zihin-beden ilişkisinde ontolojik bir düalizmi kabul ettiği için bedenlerin ya da beyinlerin bilinçli olamayacağını, sadece ruhun bilinçli olabileceğini iddia eder.

Searle'ün bilinci hatalı bir yöntemle ele aldığına inandığı diğer felsefi görüş ise bilinci fizik alanla özdeşleştiren indirgemeci materyalizmdir (*reductive materialism*). Bu gelenek de bilincin niteliksel, öznel durumlar olarak gerçekten var olabileceğini reddeder. Watson'un bilinci "tanımlanamaz, kullanılamaz; yalnızca eski zamanların ruh kavramının yerine kullanılan başka bir kelime" olarak ifade etmesi, materyalizmin-bilincin, insanın fiziksel varlığından bağımsız öznel bir durum olarak görülemeyeceğini savunan- yönünün bir ürünü olarak tezahür eder. Bu nedenle Searle, her iki yaklaşımın bilinci dünyanın gerçek biyolojik bir özelliği olarak ele almaya karşı bir direnç oluşturduğunu, bunun bilinci anlamayı zorlaştırdığını vurgular (Searle, 2003: 10343-10344).

Bilince dair düalist yaklaşımlar kadar materyalist yaklaşımları da kabul edilemez bulan Searle, bilinç kavramını bilimsel yöntemle ele almanın yolunun onu "öznel deneyimlerin nörobiyolojik nedenleri" anlamına gelecek şekilde tanımlamak olduğunu ifade eder (Searle, 1998: 386). Ancak bu şekilde bir tanımlama öznel deneyimler yerine sadece bu deneyimlerin nörobiyolojik nedenlerine odaklanır. Daha açık bir ifadeyle dışlayıcı materyalist yaklaşıma (*exclusivist materialism*) uygun olan bu tanım, bir açıdan bilinç kavramını onu salt nörobiyolojik nedenlere indirgeyerek açıklamaya çalışır. Searle, bilincin esasen bilimsel yöntemler çerçevesinde açıklanmasının olanaklı olduğunu diğer bir deyişle "bilinç nedir" sorusunun bilimsel perspektifte anlaşılabilir ve cevabı olan bir soru olduğunu ancak bunun için bilincin beyne indirgenmesine ya da onunla özdeşleştirilmesine ihtiyaç olmadığını vurgulamak suretiyle dışlayıcı materyalizmin bilinç görüşünü eleştirir. Bu çerçevede bilinçlilik terimine ilişkin bir açıklama ya da tanımlama ona göre bütün öznel deneyimleri içermelidir. O, bilinçlilik kavramının salt nörobiyolojik nedenlere indirgenerek açıklanmasının yerine bu nedenlerin kendisinde meydana geldiği nörobiyolojik süreçler ile bilinçliliğin oluşumu arasındaki bağlantısallığı ortaya koymak gerektiği hususuna vurgu yapar (Ananth, 2010: 65). Bu yaklaşım, Searle'ün öznelliği bir tür bilimsel çerçevede açıklamak için onu gözlemlenebilir hale getirmek veya gözlemlenebilir boyutlarıyla ele almak gerektiğine, bununla birlikte öznelliğin birtakım fizyolojik süreçlere indirgenerek açıklanmasının, bilincin bilimsel bir nesne oluşunu doğrulayamayacağına dair inancını ortaya koyar.

Bilinç-dış dünya ilişkisini insan zihni ile doğa arasında varsaydığı organik bağlarla açıklayan, insanın eylemleriyle doğa ile bütünleşik olduğunu ima eden Searle, bu eylemlerle doğal hareketler arasında bir ayırım kabul eder. Eylemi gerçekleştirenin tercihi, ne yaptığına dair belirli düzeyde bir farkındalığa sahip oluşu, bir eylemin birden fazla anlam içermesi, eylemin kendisinin ötesinde amaçlara yönelik oluşu ve bu amaçların eylemin anlamını belirlediği vb. hususlar insan eylemlerini doğal hareketlerden ayıran temel hususlar olarak zikredilir. Sözelimi tek ve aynı hareketi yapan bir insan; bu hareketi egzersiz yapmak, mesaj göndermek ya da dans etmek

amacıyla gerçekleştiriyor olabilir. Eylemin bu karakteri, onun anlamının onu gerçekleştirenin amacıyla örtüştüğüne işaret eder. Diğer bir ifadeyle eylemi gerçekleştirenin amacı, o eylemin anlamını verir. Bir başka açıdan bakıldığında belirli ve istenen bir sonucu elde etmek için birden fazla ve farklı şekillerde eylemler gerçekleştirilebilir. Söz gelimi arkadaşına mesaj gönderecek bir kişi, bu mesajı mektupla, telefonla, işaretlerle, telgrafla vs. gönderebilir. Bütün bu eylem biçimlerinden birini tercih eden kişinin bu eylemi gerçekleştirirken ulaşmak istediği hedefi, amacı ve nihayet eylemin anlamı, diğer eylemlerden herhangi birini gerçekleştirme olasılığında da mevcuttur: bu anlam mesaj göndermektir (Searle, 1984: 57-58). Searle'ün eyleme yüklediği bu karakterler, eylemin bir anlamının olması gerektiğine, bu anlamın ise iki boyutunun olduğuna işaret eder: Eylem bir yönüyle dışsallık içerir. Eylemin dışsallığı onun dış dünyada var olan hareketlerden biri gibi bir tür dinamizme sahip olduğunu gösterir. Diğer yönüyle eylem içsel karakter taşır. Eylemin içsel karakteri, eylemi gerçekleştiren bireyin bilinçliliği ve özneliği ile yakından ilişkilidir. Bu iki husus-eylemin içsel ve dışsal karakteri-eylemin anlamını meydana getirir. Bu tutum, birey bilinci ile dış dünya/doğa arasında anlaşılabilir bir ilişkinin varlığını mümkün kılar. Bu ilişkiyi gerçekleştiren şey de eylem veya eylemseliktir.

Bilincin doğanın bir parçası olarak görülmesine bir yanıyla olanak tanıyan "eylemin dışsal ve içsel karakterler taşıdığı" düşüncesinin, Searle'ü bilinci tanımlanmada ek unsurlara ihtiyaç duyar hale getirdiği, bu unsurlardan birinin beyin süreçlerinden hareketle bilinçliliğin ya da öznel deneyimlerin nasıl meydana geldiğini açıklamak olduğu söylenebilir. Bu açıklama, sübjektif fenomen alanı olarak bilinç ya da zihin ile beyin arasındaki bağlantının, ancak özneliği beyinsel süreçler yoluyla ve beyinsel süreçlere dayalı olarak gerçekleşen bir fenomen olarak görmek suretiyle ortaya konabileceği, her ikisinin de esasen ortak bir zemine bağlı olduğu görüşünü içerir. Sübjektif deneyimlerin fiziksel alanla olan ilişkisinin bilimsel yöntemlerle incelenmesi gerektiğini, dolayısıyla bilim adamlarının sorumluluğunda olduğunu belirten Searle, bu yönüyle bilinç ve zihnin-her ne kadar fiziksel bir varlık olarak beyne indirgenmemesi gerekse de-beyinsel süreçlerin maddi bir ürünü olduğunu savunur (Ananth, 2010: 65). Böylece Searle, zihinsel olgular ile nörofizyolojik süreçler arasında nedensel bir ilişki kurarak birinci şahıs ontolojisini, diğer bir ifadeyle zihinsel tecrübelerimizi, üçüncü şahıs ontolojisine, yani beyin hallerine, davranışlara, zihnin dışsal işlevlerine vs. indirgemenin zihinsel olguların beyin aracılığıyla ortaya çıkışını doğallaştırmaya çalışır (Onur, 2016: 196).

Bilincin doğallaştırılması süreci, onun doğanın dışında değil doğanın içerisinde bulunan-kısmen de olsa-nedensel bir güç olduğu görüşüyle ifade edilebilir. Bilinç ancak bu yönüyle yani bilinç hallerine neden olan ve bilinç hallerinin neden olduğu gözlemlenebilir davranışlar yoluyla incelemeye açık ve anlaşılabilir bir karakter taşır.

Diğer bir deyişle bilinçlilik, gözle görülecek şekilde meydana gelen davranışlarda veya bilinçliliğin neden olduğu varsayılan davranış bileşenlerinde belirlenebilir. Corbin Collins'e göre bilincin bir karakteri olduğu varsayılan bu nedensel gücün-tıpkı sindirimin mideye, görmenin göze vs. ait bir özellik olması gibi-beynin bir özelliği olduğu varsayıldığında nöronlara ve onların birbirleriyle olan nedensel ilişkilerine referansla bilinçli davranışın kapsamlı bir açıklaması yapılabilir. Collins, burada özelliklere odaklanarak bir şeyi açıklamakla özellikler arasındaki bağlantısallık üzerinden bütün bu özelliklerin kendisine ait olduğu şeyi açıklamak arasında bir ayrım yapar. Ancak bu durumda da bilincin nedensel gücünü indirgemenin, aynı zamanda bilincin kendisini de indirmek anlamına gelip gelmediği, cevaplanması gereken bir soru olarak tezahür edecektir (Collins, 1997: 26). Collins, Searle'ün bu tutumunun birbiriyle uyuşmayan iki hususu savunmak anlamına geldiğini vurgular. O, Searle'ün bu hususa yönelik tavrını şu şekilde eleştirir:

Fakat o [Searle], kekine hem sahip olmak hem de onu yemek ister: Bilinçliliğin fiziksel parçalara indirgenemeyeceğini ancak yine de fiziksel parçaların bileşenlerinden meydana geldiğini iddia etmek ister. O, zihin ile madde arasındaki ilişkiyi, katılık gibi meydana gelen fiziksel özellikler olarak biçimlendirir. Ancak katılık, gözle görülebilen nesnelerin nedensel gücünden başka bir şey değildir. Dolayısıyla zihin, en azından Kartezyencileri ilgilendirdiği ölçüde, ontolojik olarak indirgenebilir. Bu durumda eğer zihin-beden ilişkisine dair varsayılan model bu ise, bilinçliliğin de indirgenebilir olması gerekir. Searle, indirgemenin anlamını değiştirmek suretiyle bu noktanın karartılmasında başarılı olmuştur. (Collins, 1997: 26-27).

Yukarıdaki ifadeler, Searle'ün, bilince ilişkin özelliklerin nöronlar arasındaki ilişkilere referansla açıklanmasının aynı zamanda bilinci de indirmek anlamına gelip gelmeyeceği meselesine farklı ve tutarlı bir yaklaşım sergilediğini gösterir. Searle bilinçliliğin belirli davranış türlerinin ortaya çıkmasını sağlayan nedensel güç olarak tanımlanmasını reddeder. Bu reddediş, temelde işlevselcilik ve dışsal davranışçılık eleştirisine dayanır. Searle'ün dışsal davranışçılığı insan bilincinin tanımlanmasında yeterli görmeyişi ile indirgemeci materyalizmin bilince yönelik tutumuna getirdiği eleştiriler arasında tutarlılık olduğu söylenebilir. O bu eleştirilerini, ontolojik öznellik-epistemolojik nesnellik çerçevesinde detaylandırır.

3. Bilincin Özneliği ve Perspektivizm

Searle'a göre yeterli bir bilinç teorisine sahip olamayışımızın altında yatan nedenler ancak, özneliğin ve nesnellüğün aynı anda ve tek bir dünyanın parçası olarak kabul edilmesiyle sağlıklı bir bilinç kavramına ulaşıldığında ortadan kalkacaktır. Bilincin fiziksel dünyanın bir parçası olduğunun anlaşılmadığını savunan Searle, esasen ontolojik özneliğin epistemolojik nesnellığe engel oluşturmayacağını, her ikisinin de doğalcı perspektiften mümkün olabileceğini ifade eder. Bu çerçevede dışsal

perspektiften algılanan bir eylem ile bu eylemin kendisinden meydana geldiği şey arasında bir ayrımın ortaya konduğu söylenebilir. Ontolojik öznellik dışarıdan algılanan bir eylem olarak gözlemciye göreceli fenomenler olup bilinç tarafından meydana getirilir. Ancak bilincin bizatihi kendisi dışarıdan gözlemlenebilir karakter taşımaz. Bu çerçevede bilinç sadece dışsal davranışların nedensel zemini olarak görülmek yerine aynı zamanda nitelik, ontolojik öznellik, niyetlilik, yönelimsellik ve amaçlılık ile duygu, duyarlılık ve farkındalık unsurlarını da içeren bir alana işaret eder (Searle, 2003: 10343).

Şu hususu belirtmekte yarar var ki Searle, bilincin öznel boyutuna vurgu yaparken kullandığı “öznel” ifadesi, sözgelimi bir yargının öznel ya da nesnel olduğunu söylerken kullandığı öznel ifadesinden farklı bir içeriğe sahiptir. O, öznel terimini epistemolojik anlamdan ziyade ontolojik bir kategoriye göndermede bulunmak amacıyla kullandığını ifade eder (Searle, 2014: 128).

Yukarıda bilincin içerdiği unsurlar olarak ifade edilen fenomenlerin esasen düalistik ya da materyalistik perspektiflerden okunamayacağını, her iki yaklaşımın bu hususları açıklamada yetersiz kaldığını benimseyen Searle, düalist bakış açısının doğaya ait olmayan zihin ile doğal bir varlık olarak düşünülen beyin arasındaki bağlantısallığın hangi zeminde oluştuğu sorusuna ikna edici yanıt veremezken, materyalizmin epifenomenalist bir yaklaşım sergilediğini, bu yaklaşımın da bilinç ile bilincin kendisinden meydana geldiği beyin arasında bir tür indirgemeye neden olduğunu savunur.

Searle, zihin ile beyin arasında fiziksel bir nedenselliği varsaymış: zihnin, beynin maddi fonksiyonlarının bir ürünü olduğunu kabul etmiştir. Neden-sonuç ilişkisi açısından bakıldığında maddi olan beyin ya da beynin sinirsel hareketleri neden, bu hareketlerin meydana getirdiği ve beyinden farklı düşünülen, maddi olmayan zihin ya da zihinsel hareketler sonuç olarak düşünülür. Ancak Searle, yine de zihin ile beden arasında fiziksel bir nedensellik kurmuş olmasına, bilinç süreçlerinin beyin fiziksel özelliklerinin bir neticesi olduğunu vurgulamasına rağmen kendisinin epifenomenalist yaklaşımdan kaçınan bir yöntemle zihinsellik-fiziksellik bağlantısını ortaya koyma, bu suretle bütünlüğü sağlama amacıyla olduğunu ima eder (Searle, 2014: 14).

“Bilinçli öncülleri, eylemlerin veya gözlemlenebilir davranışların nedenselliğinin veya açıklamasının bir parçası haline getirilmesini reddeden 19. yüzyıl doktrini” olarak ifade edebileceğimiz epifenomenalizm, “zihinsel olayların hiçbir şekilde fiziksel olaylara neden olamayacağını” daha açık bir ifadeyle zihinsel olayların beyindeki fiziksel olaylardan kaynaklandığını, ancak herhangi bir fiziksel olay üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını savunur. Buna göre “zihinsel ya da bedensel bir davranış, sinirsel uyarıların

alınmasıyla kasılan kaslardan kaynaklanır ve sinirsel uyarılar, diğer nöronlardan veya duyu organlarından gelen girdilerle üretilir.” Epifenomenalist görüş; sınırları, kasları ve bunlar arasında meydana gelen hareketliliği içeren süreçte zihin ya da zihinsel olayların nedensel bir rol oynamadığına vurgu yapar. Bu görüşün altında yatan temel motivasyon, meydana gelen fiziksel bir olaya neden olabilecek şeyin ancak bir başka fiziksel olay olduğu, zihinsel olanın fiziksel olandan farklı bir hususu temsil ettiği varsayılacak olursa zihinsel olanın fiziksel dünyada herhangi bir nedensel etkiye sahip olması için fiziksel yasanın ihlal edilmesi gerektiği önermesidir (Robinson, 2019).

Yukarıdaki ifadeler çerçevesinde Searle’ün zihinsel davranışların kökenine ilişkin düşünceleri göz önüne alındığında onun bir yanı sıra epifenomenalist yaklaşımdan çok da uzak bir tutuma sahip olmadığı, bu nedenle zihin-beden bütünlüğünü sağlama uğruna bilinci açıklamada problemliliğini iddia ettiği bu yöntemi kendisinin de kullanmak zorunda kaldığı durumların olduğu söylenebilir (Collins, 1997:31).

Searle, bilincin bilimsel araştırma alanına dâhil olabileceği, bu nedenle de gözlemlenebilir unsurlar üzerinden bilincin açıklanabileceği düşüncesiyle bilincin ve bilinç hareketlerinin kökenini bedensel hareketlerde bulduğu için çelişkili olmakla eleştirilse de bilincin gözlemlenebilir davranışların yanı sıra objektif olmayan birtakım süreçleri de içerdiğini kabul eder. O, sözgelimi vücudunun herhangi bir yerinde hissedilen acının/ağrının dolaylı bir şekilde özne tarafından hissedildiği haliyle öteki bireyler tarafından hissedilemeyeceğini, bunun da ötesinde ağrının anlaşılma çabalarının her gözlemciye eşit şekilde erişilebilir olmadığını kabul etmek zorunda olduğumuzu ifade eder. Bilincin öznelliği, özne tarafından hissedilen ve deneyimlenen bir ağrının o haliyle bir başkasına aktarılamayacağı hususunu içerir. Öznel bir deneyim olan ağrı/acı için doğru olan bu yaklaşım, genel olarak bilinç durumları için de doğrudur. Zira ağrı/acı gibi bilinç durumları da belirli, somut ve tikel bireye ait bir bilinç durumudur. Bilincin öznelliği, bilinç sahibi birey ile dış dünya arasındaki ilişkide açıkça anlaşılabilir: Bilinç sahibi bireyin; kendisinden bağımsız dış dünya hakkında bilgi edinmesini sağlayan, bu bilgilerin değerlendirilmesi, yorumlanması ve anlamlandırılmasını sağlayan niyet, eğilim, yönelim, ihtiyaçlar vs. hususlar her daim öznel perspektiften kaynaklanır. Dünya ya da doğa bir bakış açısına sahip değildir fakat onu algılayanın kendi bilinç durumları yoluyla dünyaya/doğaya erişimi, her daim bir perspektif içerisinde gerçekleşir (Searle, 2014: 129).

Yukarıdaki ifadeler Searle’e göre doğanın, bilinç içeriklerini oluşturan nötr bir tasarıma sahip olduğunu gösterir. Daha açık bir ifadeyle bilinç öznel karakterini niyet, eğilim, yönelim gibi öznel karakterlere sahip olmayan nesnel doğanın içerisinden ve doğa ile etkileşimi sonucunda edinir. Dolayısıyla doğa için onun bir perspektifi vardır, denemez. Ancak öznel bilincin oluşumunu ifade eden perspektif sadece ve ancak

nesnel doğaya referansla açıklanabilir. Bilinç bu anlamda bilince sahip bireylerin doğal dünya ile kurdukları etkileşimin bir sonucu olarak farklı etkenler yoluyla geliştirdiği bakış açısının bir sonucu olarak tezahür eder. Searle'ün bilincin öznel olduğu hususuna yaptığı vurgunun temelinde de bilincin, bilinç sahibinin perspektiflerinin toplamı olduğu düşüncesi yatar. Nitekim öznel bir tutum her daim en azından bir öznenin varlığını zorunlu kılar. Aynı şekilde bir bilinç de en az bir özneyi ve en az bir bilinç içeriğini (nesneyi) gerektirir. Tek bir öznenin bilinç için yeterli olamayacağı, bilinçten söz edilebilmesi için bir öznenin ve bu öznenin bir perspektif içerisinde doğa ile etkileşime geçmesiyle oluşturulacak bir içeriğe ihtiyaç olduğu söylenebilir. Nitekim Searle, bilincin her daim bir şeylerin bilinci olması gerektiğini vurgular. Bu anlamda perspektif kavramı, düalizmin indirgenemez ve bağımsız bir töz olarak kabul ettiği bilincin (en azından ben bilincinin) dış dünya olmaksızın varlık iddiasında bulunamayacağını, doğa ile bağlantıları kopuk salt özne olduğu varsayılan bir bilinçlilik durumundan söz edilemeyeceğini gösterir. Bununla birlikte Searle, zihnin birinci şahsın ontolojisi olduğunu da düalizmden farklı bir anlayışla kabul eder. Ona göre modern psikoloji, zihnin ontolojik olarak indirgenemez bir biçimde birinci şahıs ontolojisi olduğu gerçeğini anlayamadığı ya da kabul edemediği için bu hususta yetersiz kalmıştır (Searle, 2014: 130).

4. Bilinç-Dil İlişkisi

Bilincin öznel boyutunu yadsımayan Searle, buna paralel olarak dilin de yapısal ya da mantıksal incelenmesinin dilin anlaşılması için yeterli olamayacağını, çünkü dilin temelinde algı, inanç, arzu gibi yönelimselliklerin olduğuna yönelik bir yaklaşım sergiler. Bu çerçevede kullandığımız dilin oluşması için insan zihninin birtakım özgün karakterlerinin varlığına ihtiyaç olduğu, doğrudan gözlemlenemeyen içsel süreçleri göz ardı eden davranışsal, formel yaklaşımların ise dil açıklamalarının, dil ile zihin arasındaki ilişkiyi veya süreci, dilsel temsili ortaya koymada yetersiz kaldığı ifade edilebilir (Searle, 2008: 14).

Dil, dilin kökeni ve dil-toplum ilişkisine dair tartışmaların antik döneme dayandığı söylenebilir. Her ne kadar dilin toplumun temellerini oluşturduğu diğer bir ifadeyle toplumun varlığı için dilin varlığının önkoşul olduğu görüşü Aristoteles ile birlikte sıklıkla savunulan bir görüş olsa da dil-toplum ilişkisine dair özellikle modern dönem ile başlayan tartışmalarda dil, toplum ve zihin arasında bağlantıların olduğu ve bunlardan birinin oluşumunun diğerlerinden bağımsız düşünülemediğine yönelik tavrın güçlendiği söylenebilir. Dil ile toplum arasındaki ilişkide Searle'ün de benzer bir yaklaşım sergilediği görülür. Nitekim ona göre dili önceden varsayan ve bu varsayım üzerinden toplumu açıklamaya çalışan öğretici, insan dilinin kökenine ilişkin birtakım özgün karakterleri göz ardı edecek şekilde aceleci davranmıştır. Halbuki insan dilinin

kendine özgü bazı özellikleri anlaşılmadığı sürece, insani toplumlarda neyin özel olduğunu, primat/ilkel toplumlardan ve diğer hayvan topluluklarından nasıl ve ne şekilde farklı olduğu anlaşılamaz. Dil, diğer toplum yoluyla meydana gelen kurumların varlığı için bir önkoşul ya da önvarsayımdır. Para, mülkiyet, hükümet ve evlilik gibi kurumlar dil olmadan var olamaz ancak dil onlar olmadan var olabilir (Searle, 2008: 28).

Searle, insan türü ile diğer canlı varlıklar arasındaki en temel farkın şu ana kadar pek çok filozof tarafından da kabul edildiği gibi bizim bir dile sahip oluşumuz olduğunu savunur. Her ne kadar sosyo-biyolog düşünürler, insanaltı canlı formlarda bir tür sinyal sisteminin olduğunu savunsalar da insanın sahip olduğu sinyal sisteminin insanaltı canlı formlarda var olana oranla çok daha karmaşık ve detaylı olduğu açıkça anlaşılabilir. Ancak bu bile insanın sahip olduğu dilin diğer türlerin sahip olduğu dil yapılarına oranla biricikliğini ortaya koymak için yeterli bir yaklaşım değildir. İnsani varlıklarla ilgili en temel husus dilin onlara temsil etme kapasitesinin yanı sıra geçmişte ne olduğunu, gelecekte ne olacağını ve ne olmasını istediklerini aktarma yeteneğini kazandırır. Bunun da ötesinde yalan söyleyebilme, gerçek olmadığına inanılan bir şeyin gerçekmiş gibi aktarılma imkânı da ancak dil sayesinde olanak kazanır (Searle, 2008: 35). Searle'ün dile ya da dilin işlevine ve yapısına ilişkin bu açıklaması onun dinamik, hareketli ve bir açıdan organik, canlı bir şey olduğunu gösterir. Bu çerçevede dil olmuş bitmiş, kendisini tamamlamış ya da kullanıcıları tarafından tamamlanmış, öngörülebilir değil; organik, dinamik ve akışkan bir karaktere sahiptir.

Dinamik yapısına rağmen dilin bir yanıyla bir sistem içerisinde ifade edilmesi gerektiğini de kabul eden Searle, bu anlamda dil-zihin-beyin ilişkisinin de organik ve dinamik, mekanik ve dizgesel olmak üzere iki farklı şekilde ifade edilmesi gerektiğini savunur, sentaktik ve semantik yönlerinin olduğunu altını çizer. Bu husus, dilin söylem aşamasına gelmeden önce zihinsel birtakım süreçleri de kapsadığını, söz konusu zihinsel süreçte de bir tür dil kullanıldığını ima eder. O bu hususu şu şekilde ifade eder:

Bir tanım düzeyinde beyin süreçleri sözdizimsel/sentaktiktir. Diğer bir ifadeyle kafanın içerisinde cümleler vardır. Bunların İngilizce veya Çince cümle olması fark etmez. Ama belki de Düşünce Dili olarak ifade edilebilir. Şimdi herhangi bir cümle gibi, sözdizimsel bir yapıya ve bir anlambilim/semantik veya anlama sahiptirler. Sözdizim sorunu bu anlamda anlambilim probleminden ayrılabilir. Anlambilimin sorunu/sorunu şudur: Kafadaki bu cümleler anlamlarını nasıl kazanırlar? Ancak bu soru şu cümleden bağımsız olarak tartışılabilir: Beyin, bu cümleleri işlerken nasıl çalışır? İkinci soruya şu cevap verilebilir: beyin, kafadaki cümlelerin sözdizimsel yapısı üzerinde hesaplama işlemleri gerçekleştiren dijital bir bilgisayar olarak çalışır. (Searle, 2008: 87).

Yukarıdaki ifade, bir anlam çerçevesinde zihnin dilin araçlarını düzenleme ve bu düzenlemenin anlama dönüştürülmesini sorun edinir. Diğer bir ifadeyle bir problem olarak anlam; söz söylemek ya da ifade etmek gibi fiziksel bir olay ile anlamın meydana gelişi arasındaki ilişkiyi, ağızdan çıkan akustik patlamanın hangi boyutunun onu bir konuşma eylemi haline getirdiği hususunu ortaya koymak durumundadır (Searle, 2008: 116).

5. Bilincin Temeli Olarak Dil

Dilin kökenine ve işlevine dair farklı teoriler söz konusudur. Özellikle dil üzerine tartışmaların yoğunlaştığı 19. yüzyılda dilin kökenine dair tartışmalarda C. Darwin ve W. Wundt gibi isimlerin görüşlerinin etkili olduğu görülür. Darwin, dilin en ilkel haliyle jestler ve mimiklerden meydana geldiğini, bunların da duyguların ifade edilmesini ya da dışa vurulmasını sağladığını savunur. Dilin en ilkel aşamada meydana gelmesini sağlayan, duyguların açığa çıkarılmasını gerekli kılan husus ise ona göre seçim ve çevre baskısıdır. Organizma, çevreye uyaranlık amacıyla bir dil geliştirmek zorunda kalmıştır (Kerimoğlu, 2016: 61-63). Wilhelm Wundt ise jestleri sadece bu işlev üzerinden tanımlamanın yetersiz ve indirgemeci bir yaklaşım olacağını ortaya koyar. Nitekim ona göre jestler, bu jestleri meydana getiren birey ile jestin kendisine yöneldiği bireyde ortak (zımnen ortak/işlevsel olarak özdeş) bir tepkiyi meydana getirmeye yönelik bir uyarandır. Ancak jest pek çok formda uyararı kendisinde bulunduran eylemler dizisinin bir parçası ve başlatıcısıdır (Mead, 2017: 85). Jestin dil haline gelmesini sağlayan en temel unsurlardan biri onu hem meydana getiren de hem de yöneldiği kişide özdeş işlevsel bir tepkiyi meydana getirmesidir. Bu tepki, jestin kendisine yöneldiği bireyde açık/algılanabilir iken jesti üreten bireyde örtük nitelik taşır. Daha açık bir ifadeyle jestler, ötekinde belirli türden bir tepkiyi meydana getirmeyi amaçlar. Bunun yanı sıra hem jestin kaynağında hem de jestin yöneldiği bireyde ortak tepkiler meydana getirmesi, jestin ötekinde meydana getirdiği tepkinin de– iletişim eylemi sürecinde–bızatıhi bir uyararı olmasını sağlar. Nitekim jestin ötekinde meydana getirdiği tepki, ilk birey tarafından bir uyararı olarak algılanır ve ilk birey, ikinci bireyin jeste yönelik gösterdiği tepkiye kendisini uyarlayabilecek bir içsel ve dışsal davranışlar dizisi geliştirir. Bu süreç böylece devam eder. Ancak konunun ana gövdesine yeniden dönecek olursak Wundt'un Darwin'den farklı bir şekilde benimsediği "jest" kavramı, esasen dil aşamasına gelebilmek için çift kutuplu bir ortak tepkiyi meydana getirmek zorundadır. Bu tepki, sembolün anlamlı olmasını sağlayarak özne ile nesne arasında dış dünyadaki bir nesne yahut duruma yönelik ortak anlamlandırmayı meydana getirecek böylece daha karmaşık aşamalarda ve niteliklerde dil kullanımının imkânı doğacaktır.

Jest, davranışın toplumsal sürecinde diğer bireylerin davranışlarını uyarladıkları bireysel eylemin bir evresidir. Sözel jest hem bunu sergileyen bireyde hem de açık bir şekilde buna karşı tepki oluşturan bireyde aynı etkiye sahip olduğunda anlamlı bir sembole dönüşür. Böylece jesti sergileyen bireyin benliğiyle bir ilişki içerir (Mead, 2017: 87). Çünkü Wundt'a göre jest ile duygu veya bireyin zihinsel tutumu arasındaki paralelizm diğer bireyde de benzer bir paralelizm kurulmasını mümkün kılmaktadır. Jest, diğer bireyde aynı düşünce ve aynı duygusal tutumu uyandıracak bir jest ortaya çıkarır. Bunun gerçekleştiği yerde bireyler birbiriyle konuşmaya başlamış demektir (Mead, 2017: 88).

Bir dilin oluşmasının anlamlı semboller yoluyla mümkün olduğu, ancak anlamlı semboller oluştuğunda insani toplumlarda bildiğimiz anlamda bir dilden söz edilebileceği, zira ötekinde bir eylemin meydana gelmesini amaçlayan bir söylemin ya da konuşmanın aynı zamanda konuşmayı yapan kişinin de kendi içinde zımnen o amacın gerçekleşmesine yönelik hareketi meydana getirdiği hususu, benzer bir yaklaşımla Michelle Rosaldo tarafından da ifade edilir. Rosaldo'ya göre konuşurken içinde yaşadığımız dünya hakkında sadece bir şeyler söylemekle kalmayız, aynı zamanda o dünyanın içinde söylem yoluyla hareket de ederiz. Kullandığımız ifadeler bir amacı ve bu amacın gerçekleşmesine yönelik bir hareketi meydana getirmeye yönelik olduğundan nötr önermeler olarak değil, toplumsal olarak konumlandırılmış faaliyetler olarak kendisini gösterir. Bir konuşma etkinliğinde sembollerini meydana getiren ile sembollerin kendisine yöneldiği taraflar arasındaki komutlar, iddialar, vaatler, talepler veya sorular her iki tarafın ilişkilerine ve niyetlerine bağlı olarak anlam kazanır. Bu şekilde meydana gelen her söylem aynı zamanda bir tür eylemsellik karakteri taşır. Searle'ün bir süre kendisinden dersler aldığı Austin de benzer bir yaklaşımla dilin emretme, suçlama, vaat etme, sorma, adlandırma, istekte bulunma gibi şimdiki zaman göstergesiyle kullanılması halinde bir eylemi tanımlamaktan ziyade o eylemi inşa etmek, meydana getirmek ya da oluşturmak işlevlerine sahip olduğunu savunur. Örneğin; "İçerisi çok sıcak olduğu için klimayı açıyorum" cümlesi doğru ve uygun bağlamda kullanıldığında tam olarak bu eylemin gerçekleştirildiğine işaret eder. Austin eylem bildiren kelimeler yokken bile bütün konuşmaların edimsel bir güce sahip olabilecek şekilde görülmesi gerektiğini savunur. "Burası sıcak" ifadesi, içinde bulunulan ortamın ısısı ile ilgili bir önerme olmanın yanı sıra bir eylemdir. "Çay ister misin?" ifadesi soru veya teklif olarak "alçak sesle konuşabilir misin" ifadesi de bir rica ya da istek olarak anlaşılabilir. Bu örnekler esasen tüm ifadelerin zorunlu bir şekilde toplumsal olarak yerleşik imalar içermesini, diğer bir deyişle toplumsal yapıya paralel olarak anlam kazanmasını ima eder. O halde bir dilin açıklanması, o dilin toplumsal bir süreç içerisinde inşa edilmiş söz edimlerinde kullanıldığı hususunu içermelidir. (Rosaldo, 1974: 153)

Searle dilin işlevine yönelik bu analizleri söz edimleri teorisi çerçevesinde ortaya koymaya çalışır. En kaba haliyle söz edimleri teorisi, günlük konuşmada önce birbirimize söylediğimiz cümlelerin kendilerine değil bu ifadelerin gerçekleştirilmek için kullanıldığı konuşma eylemlerine uyum sağladığımızı vurgular. Bunlar; istekler, uyarılar, davetiyeler, vaatler, özürler, tahminler vb. şekillerde eylem içerikleri kazanan söz durumları olarak kendisini gösterir. Searle'ün, konuşmanın gerçekleşmesini ve aynı zamanda bir eylem olarak ifade edilmesini sağlayan bütün söz edimleri ya da edimsel içeriklere yönelik argümanı, dış dünyadaki bir nesne ya da fenomen ile bu nesneye ya da fenomene işaret eden söylemin dilin üç farklı aşamadaki kuralların uygulanmasıyla ifade edilebileceği ve anlaşılabilir olduğu şeklindedir. Bu çerçevede herhangi bir cümle; kelimelerin gramatik dizisi çerçevesinde ifade eylemi, referans içeren önermesel eylem ve ifadenin bir hareketliliğe, eyleme dönüşümü gösteren edimsel eylem aşamalarında analiz edilebilir. Dilin anlaşılmasına ilişkin kaygılara sahip düşünürlerin çoğunlukla ilk iki aşamaya dikkat etmelerine rağmen Searle, edimsel gücün önceki iki aşamayı tamamlayıcı, netleştirici, düzenli ve kurallara dayalı etkinlikleri içeren bir aşama olduğunu göstermeye çalışır (Rosaldo, 1974: 153-154).

Searle düşüncesi insan dilinin özgünlüğünün, konuşulan ifadenin aynı zamanda bir edim olarak da tezahür ettiğinden kaynaklandığını, konuşmanın hem konuşan hem de konuşmanın kendisine yöneldiği birey için bir hareketi belirttiğini ima eder. Bir söylemin ya da konuşmanın, sadece semboller meydana getirmekten ibaret olmadığı, aynı zamanda bir eyleme işaret ettiği hususu, Searle'ün söz edimi kuramında kendisini açıkça gösterir. Bu kuram, konuşan ile konuşmanın yöneldiği kişi arasında anlamlı semboller aşamasında ortak bir anlamın oluştuğuna, dinamik olan bu anlamın sübjektif olan zihnin ile objektif ve nötr olan dış dünyanın organik bir bağı gerektirdiğine işaret eder. O, dil-zihin ilişkisinin insana özgünlüğünü, insanda olduğu anlamda bir zihnin insan dışı varlıklarda bulunamayacağını Çince Odası Argümanı ile ortaya koyar.

Searle, kabaca, uygun programla donatılmış bir bilgisayarın da bir düşünceye sahip olabileceği, bu nedenle bilgisayarın insan zihnine dair bir tasarım sunabileceği şeklinde ifade edebileceğimiz güçlü yapay zekâ (*strong artificial intelligence/SAI*) kuramını savunan Turing Testi'ne karşı, bir zekâyâ sahip olmanın sadece ve ancak bilinçli varlıklarda söz konusu olabileceğini, bunun sağduyu itirazına dayalı Çince Odası Argümanı ile temellendirilebileceğini savunur. Searle'ün argümanı, zihnin bilgisayar programlarında olduğu gibi sayısal hesaba dayalı modelin, zihinle ilgili bilinç ve niyetlilik gibi önemli şeyleri dışarıda bıraktığını vurgular. Nitekim “yapay zekânın mümkün olup olmadığı” sorusu, esasen “bilgisayarlarda bir tür bilinçlilik meydana getirip getiremeyeceğimiz sorusuna işaret eder (Cordio, 2008:51-52).

Çince Odası argümanında Searle, ana dili İngilizce olan bir konuşmacının, Çince sembollerle dolu bir odada olduğunu ve bu kişiye, her bir sembolün karşılığı olan sembolü/sembolleri gösteren, sembollerin değiştirilmesi için gerekli hususları içeren bir talimat kitabı verildiğini hayal eder. Odanın dışındaki insanlar, odadaki kişinin bilmediği, Çince sembollerden oluşan Çince soruları kapının altından bırakır. İçerideki adamın talimatlar kitabındaki yönlendirmeleri izleyerek Çince sembollerden oluşan sorulara, yine uygun Çince sembolleri kullanarak doğru cevapları oluşturacak şekilde karşılık gelen sembolleri dağıtabildiği varsayılır. Searle'a göre bu örnekte, odadaki kişi Çince'yi anlama konusunda Turing Testine göre başarılı olabilir. Ancak bu durum, onun Çince bir kelime dahi anladığını göstermez (Cole, 2020).

Turing testine, (uygun bir şekilde programlanmış bilgisayarların kelimenin tam anlamıyla bilişsel durumlara sahip olacağı fikrine) karşı Çince odası argümanı, bilişsel bilgisayarın doğru bir şekilde resmedilmesinin bize zihni verebileceği düşüncesine itirazını içerir. Bu itiraz, temelinde bilimin yanlış anlaşıldığı varsayımına dayanır. Zira insan zihninde amaçlı durumları içeren ve bu nedenle bilgisayar programları tarafından taklit edilemeyen semantik temele dayalı bilgilenme süreci vardır (Burkhardt, 1990: 21-22).

Searle'ün Çince Odası argümanı, bir dili bilebilmenin insanın sahip olduğu anlamda bir zihne sahip olmayı gerektirdiğini gösterir. Ancak o, güçlü yapay zekâ ile insan zihni arasında bir paralelliğin olamayacağına dilin oluşumu ve karakterleri çerçevesinde vurgu yapar. Bu vurgunun altında güçlü yapay zekânın, ortak tepkinin ve anlamın meydana gelmesini sağlayacak karakterlerden yoksun olduğu iması yatar. Sadece İngilizceyi bilen birey, Çince sorulara Çince cevaplar verirken bu anlamı bilemediği, diğer bir ifadeyle Çince kelime veya sembollerin dış dünyadaki nesnel karşılıklarına uygun içsel tepki geliştirmekten yoksun olduğu (çünkü işaretin dış dünyadaki nesne varlığına uygun/anamlı tepki geliştirebilmesi lazım) için, kullanılan ya da SAI kuramına göre cevap olarak kabul edilen sembol ya da semboller "anamlı olma" aşamasına ulaşamayacaktır. Güçlü yapay zekâların her ne kadar yüklenilen kurallara uygun tepkiler geliştirmiş olsalar da bu tepkilerin bir dereceye kadar izole soyut olduğu açıkça söylenebilir. Diğer bir ifadeyle hiçbir yapay zekâ, bir jesti "ötekinde bir tepkiyi meydana getiren bir uyarıcı işlevi göstermek" amacıyla oluşturabilecek bir *güce* ulaşamayacaktır.

Searle'ün argümanı düşünüldüğünde, yapay zekânın, bir programa/uygulama rehberine uygun bir şekilde dışarıdan gelen herhangi bir uyarıya karşılık bir tepkiyi öylece kendisinden çıkarıverdiği söylenebilir. Bu uyarı (eylem ya da tepki) ötekinde bir hareketi meydana getirir. Ötekinin hareketi, bir uyarı olarak algılanarak yapay zekânın belirli türden bir başka/ikinci tepkisine neden olur. Bununla birlikte bu sürecin

karşılıklı işaretleşmelerin ya da uyarılar meydana getirmenin “anamlılık” düzeyine erişmesi için yeterli olmadığı ifade edilebilir. Bu anlamlılığın sembollere eşlik etmesi ancak sembolü/işareti meydana getirenin yönelimi/amaçlılığı ile ilgilidir. İşareti meydana getiren, işaretin kendisine yöneldiği bireyde bir sonraki aşamada birinci birey için bir uyarı olabilecek belirli türde bir tepkiyi meydana getirmeyi amaçlar. Bu amaç ya da hedef, uyarı dışsallık karakterine kavuşmadan önce esasen işareti meydana getiren bireyin amaçlılığında zımnen mevcuttur. Diğer bir ifadeyle anlamsal yeterlilik, ancak yapay zekâ, meydana getirdiği jestin/sembolün ötekinde yaratacağı tepkiyi zımnen kendi içinde de meydana getirmesiyle mümkün olur (Mead, 2017: 86).

Ötekinde bir tepkiyi meydana getirmek üzere oluşturulmuş bir jest ya da sembol ile bu sembole karşılık verilen tepkinin içselleştirilmesi bir sürece, zamansallığa işaret eder. Bu zamansallık, birey bilincinde geçmiş, şimdi ve geleceğin bir arada bulunduğu bir zemini mümkün kılar. Daha açık bir ifadeyle yapay zekâyâ yüklenen programın insanın sahip olduğu anlamda bir bilinçlilik olarak ifade edilemeyeceği argümanını destekleyen hususlardan birinin de zamansallık olduğu söylenebilir. İnsan bilincinin zamansallık karakterini içermesi, bir söylemin aynı zamanda bir eylem olarak da anlaşılması gerektiği düşüncesiyle imkân kazanır. Anlamlı işaretler yoluyla oluşturulan söylemin eylemselliği, “geçmiş” deneyimlerden hareketle, “şimdi”nin içerisinde oluşturulan bir ifadenin “gelecek”te belirli bir hareketliliği meydana getirmeyi amaçlaması yoluyla zamansal bir karaktere sahip olur. Nitekim eylem ile olan ilişkisi çerçevesinde zamansallık, insanın bir eylem sürecinde henüz eylemin başında iken ya da onu henüz gerçekleştirilmeye başlamışken eylemin sonuna ilişkin belirli bir tasarıma sahip olmasına işaret eder. Diğer bir deyişle insan, eylemin gerçekleşmesi sürecinde bu eylemin meydana geliş amaçlarının bilgisine sahip olmak yönüyle geçmişin, eylemi meydana getirmek yönüyle şimdinin, eylemi meydana getirmesinin belirli bir amacı içermesi, bir sonuca ulaşması- eylemin tamamlanmasıyla birlikte ulaşılmak istenen her ne ise o- yönüyle de geleceğin içerisinde bulunur. Bu husus, bireyin bütünlüklü bir zamansallığa ya da zaman algısına sahip olması halinde bilinçliliğinden söz edilebileceğini imler. Bu nedenle her ne kadar geliştirilmiş güçlü bir bilgisayar yazılımının, bu yazılımın kendisine yüklendiği yapay zekâyâ, yazılımın çapına göre pek çok eylemi gerçekleştirme, uyarılar meydana getirme, tepkiler oluşturma, sorunlar çözme olanağı sunduğu kabul edilebilir olsa da yine bu yönüyle bilgisayarın insan bilinciyle benzer karakterler taşıdığı ve bunların yapay zekâ teknolojisinin ulaştığı nokta açısından yadsınamaz olduğu kabul edilse de ulaşılan noktada üretilen güçlü yapay zekânın insanın sahip olduğu anlamda bir bilince sahip olamayışının temel nedenlerinden birinin de yapay zekânın dil-eylem ilişkisini ya da bağlantısını zamansallık karakteriyle sağlamaktan yoksun oluşu aşikârdır. Zamansal karakterden yoksun oluşu, yapay zekâda eylem bütünlüğünün de sorgulanmasına olanak verir. O, bütün ve süreç olan eylemin her bir parçasını diğer bütün parçaların

her birinden bağımsız bir şekilde meydana getirir. Bu çerçevede zihinselliğin/bilinçliliğin, bilince sahip olan bireyin bilinç içerikleri arasında bir bağlantıyı, uyumu, bütünlüğü ve ahengi gerektirdiği varsayımından hareketle; yapay zekânın eylemselliğini meydana getiren donanımında bu hususların olmaması nedeniyle bütünlüğü olmayan soyutlanmış tikel hareket/davranış formlarının olduğu bir çoklu ve bölünmüş eylemsellikten söz edilebilir. O halde jest, anlamlı sembole; anlamlı sembol, dile; dil, dışsal dünyaya yönelik ortak “değer”lendirmeye neden olur. Ortak değerlendirme, eylemsellik yoluyla birey-dış dünya ilişkisinin salt bilişsel değil aynı zamanda ontolojik olarak da bütüncül bir yapıya kavuşmasını sağlar. O halde jest ancak bir düşünce ifade ediyorsa ve diğer bireyde bu düşünceyi uyandırıyor ise anlamlı bir sembolün varlığından söz edilebilir.

İnsan bilinçliliğinin oluşması ile kullandığı dilin karmaşık süreci arasındaki ilişki, dilin dinamik, organik yapısına işaret eder. Bu anlamda dilin sentaktik ve semantik niteliği de onun toplum ve toplumsal gerçeklik ile ilişkisi çerçevesinde açıklanabilir. Şekilsel kuralları olan dilin toplumun bir anlam evreni haline gelmesinde rolü olan toplumsal bireylerden her birinin, dilin kullanım sürecinde ötekinin tutumunu alabilecek zihinsel yeterliliğe ulaşması, ötekinin düşüncelerini sembolik olarak içselleştirebilme ve buna uygun tavırlar geliştirebilme süreci, dilin akışkan, değişken ve organik bir karaktere sahip oluşuyla ifade edilebilir. Searle’ün de ifade ettiği gibi sadece insanların yalan söyleyebilmesi, ötekini gerçek olmayan bir şeyin gerçek olduğuna inandırması, inanmak ya da inandırmak istemesi, onun türüne özgü bir dile ve bilince sahip oluşuyla mümkündür. Böylece insani anlamda bir dil ve bilinç sahibi olmak, aynı zamanda dilin ve bilincin her daim öngörülemezlik, tahmin edilemezlik gibi karakterlerini dizgesel olanın dışında her daim ara ve yeni formları da kendisinde bulundurmaya anlamına gelecektir.

Ancak “kurumsal olguların” (Searle, 2005: 16) belirleyici olduğu nesnelere ve anlamları/adları, belirli düzeyde bir uzlaşıyla ve bu uzlaşının her bir toplumsal birey için aynı veya yakın karşılığının olmasıyla ortak anlam kazanabilir. Daha açık bir ifadeyle bir toplumda “ayakkabı” terimi belirli bir nesneye işaret ediyorsa bu nesnenin, toplum bireyleri tarafından ortak bir işleve (ayağı korumak için giyilen şey) sahip olması gerekir. Bu anlamda yeni nesnelere üretildikçe, insanlar yeni ihtiyaçlar yarattıkça ve yeni nesnelere yeni ihtiyaçlara karşılık geldiği hususunda uzlaşıldıkça dil ve anlam dinamik ve değişken olarak kalmaya devam edecektir. Dilin türselliğini/türe özgünlüğünü kabul ettiğimizde, insanın işlevleri yoluyla nesnelere yüklediği anlamın dilin oluşum sürecinde önemi kabul edildiğinde bu işlevlerin dili o türe özgü kıldığı ifade edilebilir. Daha açık bir ifadeyle “ayakkabı” terimi insan için ifade ettiği anlamı ve işlevin insan dışı herhangi bir tür için hiçbir zaman ifade edemeyeceği söylenebilir.

20. yüzyıldan itibaren pek çok disiplin gibi zihin, bilinç, dil gibi kavramlara ilişkin felsefi tartışmaların da büyük ölçüde pozitivizmin etkisinde kaldığı, ancak bu kavramların nesnel karakterler içerdiği varsayımından hareketle bilimsel ortamda yapılması gerektiği görüşünün zihnin doğasındaki öznel unsurların göz ardı edilmesine neden olduğu görülür (Doğan, 2018: 228) Zihin çalışmalarının bilimsel ortamlarda yapılması gerektiği/yapılabileceği inancı, psikolojinin insan davranışlarının araştırılması sahasında kendisini dışsal davranışçılık olarak somutlaştırmıştır. Ancak insan bilincinin anlaşılmasının sadece dışa yansıyan gözlemlenebilir davranışlardan ibaret olmadığı, bilincin öznel fenomenler içerdiği görüşü Searle tarafından açıkça dile getirilmiştir. Bu görüş, onun bilincin açıklanmasında dışsal davranışçılığı yetersiz görmesine yol açmıştır. Materyalistik bir yaklaşım olarak dışsal davranışçılığın somut ve gözlemlenebilir nitelikler ve eylemler üzerinden insan bilincini tanımlama çabası, Searle'a göre insanın ontolojik olarak parçalanmasına neden olan düalistik yaklaşım kadar insan zihnini anlamaya yönelik çabalara zarar vermiştir. Bu nedenle onun, bilincin açıklanmasına yönelik en temel amacının her iki sistemi birleştirmek ve aradaki çatallaşmayı ortadan kaldıracak bütünlüklü bir görüş geliştirmek olduğu görülebilir. Dilin gerek organik bir arka plana sahip olması gerekse bu arka planın dışa yansıyan bir boyutunun olması Searle'ü dilin bu iki karakterini aynı güçte savunabileceği ve bir arada tutabileceği bir yoruma götürür. Ona göre kurumsal/laşmış (ya da genelleşerek benimsenmiş) bazı kavramları, ne salt içsel görüngübilimsel bakış açısıyla ne de salt dışsal davranışçı bakış açısıyla tasvir etmemiz olanaklı değildir. Zira ilk yaklaşım dilin toplumsal gerçekliğe sahip olduğu varsayımını, ikinci yaklaşım ise dili ve insan davranışını/eylemini mümkün kılan temeldeki bazı yapıları gözden kaçırmıştır (Searle, 2005: 20).

Diğer yandan bir yapay zekânın insan zekâsını yansıtamayacağı hususu, dilin pek çok boyutunun yanı sıra "işlevsel olma" boyutuyla da ilgilidir. Bu yönüyle davranışçılığın, görünen davranışın arka planındaki hazırlayıcı unsurları ve bilinç süreçlerini de içermesi gerekir. Çünkü bir davranışın meydana gelmesini sağlayan her bir görünmeyen/duygusal durum/bilinç durumu, aynı zamanda dışsal boyutta meydana gelen eylemin ya da davranışın da temelini oluşturur ve açık bir şekilde bu davranışın bir parçasıdır. Davranışın görünen boyutunu inceleyip bu davranışın meydana gelmesini sağlayan ama duygusal olmayan birtakım bilinç hareketlerini göz ardı ederek insan eylemi ya da insanı tanımlama çabası her daim bir tarafıyla eksik kalacak bir süreç ile neticelenecektir. Buradan hareketle dilin oluşmasında sadece sentaktik, şekilsel, biçimsel hususları göz önünde bulundurarak bir tanımlamaya gitmek, dilin oluşumunun arka planında bu dili meydana getiren organik birtakım bağlayıcı ve oluşturucu unsurları göz ardı etmek dilin sağlıklı bir şekilde tanımlamamıza engel olacaktır. Zira dilin salt bir iletişim aracı olması ve en temelde anlaşıl/mayı sağlayan

bir işleve sahip olması dilin değil, dili kullananın bir özelliği olarak görülür. Searle'e göre "işlev (nesnenin) aslına içkin değil, daima gözlemciye görelidir." (Searle, 2005: 31).

Yukarıdaki ifadeden hareketle, dilin toplumsal birtakım organik süreçleri gerektirdiği hususunu ortaya koyduğumuzda Searle'ün yapay zekâ karşıtı tutumunda dilin ve dil-bilinç ilişkisinin önemini kavrayacak, insanın sahip olduğu anlamda dilin ve dil-bilinç ilişkisine güçlü yapay zekâların sahip ol/a/mayışlarından dolayı insanda var olan bilinç ile aynı anlamda robotlarda veya bilgisayarlarda bir zihinden veya bilinçten söz etmenin olanaksız olduğuna ilişkin görüşümüzü belirtmiş olacağız.

Bir konuşma eyleminde söylemi üreten ile söylemin kendisine yöneldiği kişi arasında oluşacak anlamın aynı zamanda her ikisi için de bir eyleme işaret ettiği hususu, Searle düşüncesinde söylemin her iki tarafının ait olduğu toplumsal yapı ile ilişkilendirilir. O, konuşmanın gerçek toplumsal kullanımını göz ardı ederek salt bireysel sezgiler yoluyla dili tanımlamaya, açıklamaya, karakterize etmeye çalışan gelişmeleri eleştirir. Bir sözün tam olarak hangi anlama işaret ettiği ya da hangi amaca yönelik üretildiği gibi hususlar, birtakım yerel hazırlayıcı koşulların varlığını gerekli kılar. Ancak bu husus, söz edimlerinde bir tür evrensellik, diğer bir ifadeyle bütün topluluklarda konuşmaların belirli ilkelere dayalı olabileceği kaygısını göz ardı etmez. Bu çerçevede anlamın kullanımla özdeş olduğu düşüncesine bir alternatif geliştirdiği de Searle düşüncesi için söylenebilir. (Rosaldo, 1974: 154)

Searle, insan türüne özgü dilin işlevinin diğer formlardan farklı olduğunu vurgular. İnsan her ne kadar diğer canlı formlar gibi semboller içeren dile sahip olsa da onun kullandığı dilin diğer varlıkların kullandığı dillerden farklı olmasının altında bu dilin daha karmaşık ve detaylı olması yatar. Bu detaylar ise varlığını sosyal kurumların varlığına borçludur. Her ne kadar dilin antropolojisine dair düşüncesini yeteri kadar ortaya koymasa da ona göre insanın kullandığı dilin biricik oluşu, ancak toplumsal kurumlar yoluyla elde edilen toplumsal gerçeklik kavramıyla açıklanabilir. Toplumsal gerçeklik ise birden fazla insani bireyin belirli amaçlar ve çıkarlar temelinde bir arada bulunmak suretiyle organik bir birlikteliği ya da ortak anlam zeminini ifade eder. Bu ortak zemin elbette insan söz konusu olduğunda geçmiş, ânu ve geleceği içermesi itibarıyla canlı, dinamik ve öngörülemez bir karakter taşır. Zira Searle'ün de belirttiği gibi insanın kullandığı semboller geçmiş, âna, geleceğe ve belki de olmayanı varmış gibi göstermek suretiyle farklı bir boyuta işaret eder. Bütün bunlar insan zihinselliğinin diğer türlerin (bitkiler, hayvanlar veya yapay zekâ vs.) zihinselliğiyle karşılaştırılsa bile eş düzeyde anlaşılamayacağına işaret eder (Searle, 2008: 35).

Searle, *Selected Essays* eserinde esasen dilin zihnin oluşumunu meydana getirdiği, bu zihnin ve dilin bir toplumsal gerçekliğe dayandığını gösterir. O burada bazı toplumsal

kurumların (para, özel mülkiyet, evlilik vs.) nasıl olur da hem sadece toplum bireyleri tarafından varlığı kabul edildiği ölçüde var olduğunu hem de aynı zamanda objektif olabileceğini sorgular. Bu soru ya da sorun, aynı zamanda insanda bilinç-dil ilişkisinin bir ölçüde organik bir toplumsallık gerektirdiğini de varsayar. Searle doğrudan zihin-beden ilişkisiyle ilintili bu hususu, düalizme düşme olasılığına rağmen şöyle ifade eder:

Kendimizi, tamamen kuvvet alanlarındaki fiziksel parçacıklardan oluştuğunu bildiğimiz bir evrende belirli bir tür insan olarak nasıl açıklarız? Daha kesin olarak: Herhangi bir Kartezyen veya diğer metafizik düalizm biçiminin söz konusu olmadığı göz önüne alındığında, tamamen akılsız, anlamsız kaba fiziksel parçacıklardan oluşan bir dünyada kendimizi nasıl bilinçli, kasıtlı, rasyonel, konuşma eylemi gerçekleştiren, etik, özgür iradeye sahip, politik sosyal hayvanlar olarak açıklarız? Felsefenin önemli sorularının çoğu, bu tek sorunun varyasyonlarıdır... Bilinç sorusu şudur: Kafatasındaki bilinçsiz madde parçaları bilince nasıl neden olabilir ve tamamen "fiziksel" bir dünyada indirgenemez öznel bilinç durumları nasıl var olabilir? Dil felsefesindeki soru şudur: Bir konuşmacının ağzından çıkan kaba fiziksel sesler, nasıl anlamlı konuşma eylemleri olarak çalışır? (Searle, 2008: 108)

Yukarıda belirtilen sorular, Searle'ün insan zihnini diğer var olan ya da olumsal bütün zihin türlerinden ayırt etmek için bir zemin olarak referansta bulunduğu natüralist bakış açısına uygun bir çabaya işaret eder. Kartezyen düşüncenin bir tür ontolojik çatallaşmayı beraberinde getirdiği, bu çatallaşmanın bir varlık olarak insanı kendisine yabancılaştırdığı görüşü/sorunu, naturalist perspektifte söz konusu düşüncenin ruh-beden düalitesini ortadan kaldırmak ve insanı hem beden hem de bilinç olarak doğa ile bütünleştirmek suretiyle çözüme ulaştırılmaya çalışılır. Varlık küresi olarak doğa, bu kürenin içerisindeki bütün formlarıyla birlikte bir bütünü oluşturur. Bu bütünlük sadece maddi olanı değil aynı zamanda maddi açıklamaların yetersiz kaldığı bilinç gibi birinci tekil şahıs durumlarını da içerir. Bu natüralist tutum aynı zamanda iletişimi de mümkün kılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Searle'ün yukarıda sorduğu "bir konuşmacının ağzından çıkan kaba fiziksel seslerin nasıl anlamlı konuşma eylemleri olarak çalıştığı" sorununa da bir cevap niteliğindedir. Zira Doğa, "cogito" kuramında var olan ontolojik olarak içe kapalı özne görüşünün yerine bütün özneleri kendisinde bulunduran ve ontolojik olarak bütün ve bütünleştirici bir hususiyet arz eder. Bu çerçevede denilebilir ki iletişimin doğasında var olan anlam, sadece belirli formlarda sembollerin üretilmesi ve ikinci şahsa aktarılmasından çok daha fazlasını gerektirir.

6. Sonuç

Searle'ün bilinç ya da zihin kavramına yüklediği anlama bakıldığında onun bilinci ve zihinsel fenomenleri beynin maddesel hareketlerinin bir özelliği ya da sonucu olarak değerlendirdiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle o, zihin ile beyin arasında bir tür tümellik-tikellik ya da soyutluk-somutluk ilişkisi de kurmaktadır. Bu bağlantılar düşünüldüğünde, onun düalizm karşıtı bir tutum sergilediği daha da ötesi varlığı doğa

içerisinde bir bütün olarak kavrama çabası bağlamında, en azından bilinç konusundaki görüşleri çerçevesinde benimsediği natüralist bakış açısının kabul edilebilir ve ikna edici olduğu söylenebilir.

Ancak bununla birlikte o, zihnin ontolojik olarak fiziksel alana indirgenemez olduğunu da savunarak zihnin bu karakterini bilinçliliğin doğasına yönelik tutumundan çıkarır. Bu anlamda bilinçlilik zihnin temelini oluşturur. Öznellik ise bilinçliliğin temelini oluşturur. Daha açık bir ifadeyle karakterin/özelliğin zihinsel olması onun fiziksel olmadığını ima etmez. Dolayısıyla Searle, esasen tikel bağlamda her biri fiziksel olan unsurların bir araya gelmesiyle meydana getirdiği hususun, yani zihnin kendinde fiziksel olmadığını, onun bir tür tikel fiziksellikleri kendisinde bulunduran bir soyutluk olduğu hususunu seslendirir. Bir özelliğin zihinsel olması onun fiziksel olmadığı anlamına gelmez. Searle, zihin-beden düalitesinin ya da Kartezyenizminin doğurduğu ontolojik bütünlükten yoksunluk problemini ya da ontolojik çatallaşmayı, zihni maddi olanların bileşimine indirgemek ve onu maddi olanların bir araya getirdiği bir tür somutluk olarak ifade etmek suretiyle çözdüğünü iddia etmiştir.

Searle, Çince Odası argümanında sembol ile sembolün referans olduğu dış dünyadaki anlam arasında hiçbir bağlantının olmadığını ortaya koyar. Bu sonuç, güçlü yapay zekânın sahip olduğu yeteneğin bilinç olarak adlandırılmayacağı sonucuna götürür. Yapay zekânın eylemi, sadece kurallar kitabından hareketle semboller arasında bağlantı kurar ya da bir sembolün karşıtı veya dengi olan bir başka sembolü kurallar yardımıyla belirler. Ancak soru niteliğindeki bir sembolü (semboller arasındaki bağlantıları ortaya koyan kurallar kitabı yardımıyla) tespit etmek, gerçek manada soru ifade eden sembolün neyi sorduğunu, bu sorunun dış dünyada neyi öğrenmeye çalıştığını bilmek anlamına gelmemektedir. Böylece insanın bilinç eylemini yapay zekânın eyleminden farklı kılan, robotik sistemin verili/kendisine yüklenmiş olan parametrelerle semboller arasında bağlantı kurabiliyor olmasına rağmen bu sembollerin ne anlama geldiğini, dış dünyada neye karşılık geldiğini bilmemeleri buna karşın insanın bilinç eyleminin semboller arasındaki bağlantıları yapay zekâ kadar hızlı ve isabetli kuramasa da bu sembollerden her birinin anlamını, sembol ile dış dünya arasındaki bağlantısallıkları biliyor olmasıdır.

Searle'ün Çince odası kuramı, bilinç ve benlik sahibi olmak için organizma-doğa ilişkisinin önemine ve doğuştancı bilinç kuramlarının geçersizliğine vurgu yapar. Duyusal âlemin önemine vurgu yapar çünkü bilinç, bu bilinci oluşturan tikel unsurları içeren bir hususa işaret eder. Bilinç sahibi birey, bu tikel unsurları ancak belirli süreçler sayesinde soyutlaştırmak, kavramsallaştırmak ve tümel hale getirmek suretiyle bilinç sahibi olabilir. Diğer bir deyişle "bilinç" kendisinde var olan tümellerin, dış dünyadan edinilen duyusal tikeller toplamı olduğunun bilincinde olmaktır. Doğuştancı bilinç

kuramlarının geçersizliğine (ya da deneyimin bilincin oluşmasındaki önemine) vurgu yapar, çünkü güçlü yapay zekâ *inneist* bir karakter ve iddia içerir. Kendisine; meydana geldiği, oluştuğu, yaratıldığı andan itibaren verilmiş olan kodlar/parametreler/davranış kodları sayesinde dış dünyadan aldığı uyarılara uygun tepkiler vermek bilinç sahibi olmak için yeterli olmayabilir. Zira eğer sadece Darwin ve Wundt gibi düşünüp dilin kökenini oluşturan jestlerin sadece ve ancak dış dünyadan gelen uyarılara organizmanın gösterdiği tepkiler olarak tanımlarsak bu durumda yapay zekânın da bir dili kullanabileceği ve bir tür bilince sahip olabileceği kabul edilebilirdi. Ancak Mead'in, jestlerin bu perspektiften yapılan tanımları yetersiz bulması Searle'ün bilinç ile dil arasında kurmaya çalıştığı organik bağlantıyı ve bunun insana özgü bir karakter olduğu görüşünü destekler niteliktedir. O, dilin kökenini oluşturan ve ilkel dil düzeyi olarak ifade edebileceğimiz jestlerin ve mimiklerin esasen dış dünyadan edinilen uyarılara uygun tepkiler göstermekten ziyade, ötekinde belirli tepkilerin meydana gelmesini sağlamak amacıyla hizmet ettiğini söyler. Bu durumda jest kavramı şu şekilde ifade edilebilir: Bireyin/organizmanın ötekinde belirli, beklenen ve öngörülebilir uygun bir tepkiyi meydana getirmek amacıyla oluşturduğu, ötekinde meydana gelmesi beklenen/varsayılan tepkinin aynısını sembolik olarak kendisinde de meydana getirebilen işaretlerdir. Bu durumda jestler sadece jestler ya da semboller olarak ifade edilmenin ötesinde anlamlı semboller ya da işaretler olarak görülme durumundadır. Nitekim dilin bilinci, bilincin benliği meydana getirdiği düşüncesi, *inneist* kuram karşıtı olarak ifade edildiğinde bu sürecin sıçramaya maruz kalmaması için doğrudan jestlerden dile ve dilden bilince geçmek yerine jestler-anlamlı semboller-dil-bilinç-benlik sıralaması, bilinç ve benliğin oluşmasında ifade edilmek zorunda olan kilit bir sıralamaya işaret eder. Bu sıralama, esasen bilinç ve benliğin inşai bir süreç olduğu ve verilmiş değil kazanılmış hususlar olduğu varsayımından hareket ederek oluşturulabilir.

7. Kaynakça

- Ananth, M. (2010). "The Scientific Study of Consciousness: Searle's Radical Request." *Psyche*, 16(2): 59-89.
- Block, N. (2002). "Concepts of Consciousness." David J. Chalmers (Der.), *Philosophy of Mind: Contemporary Readings* içinde (s. 206-218). Oxford University Press.
- Burkhardt, A. (1990). "Introduction." Armin Burkhardt (Der.), *Speech Acts, Meaning and Intentions* içinde (s. 1-29). Berlin, New York: Walter de Gruyter Publishing.

- Cole, D. (2020). "The Chinese Room Argument." E. N. Zalta (Der.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde. Alındığı URL: <https://plato.stanford.edu/entries/chinese-room/> (Erişim Tarihi: 05.12.2020)
- Collins, C. (1997). "Searle on Consciousness and Dualism." *International Journal of Philosophical Studies*, 5: 15-33.
- Cordio, D. M. (2008). "Searle's Chinese Room Argument and its Replies: A Constructive Re-Warming and the Future of Artificial Intelligence." *IUJCS: Indiana Undergraduate Journal of Cognitive Science*, 3: 51-57.
- Descartes, R. (1985). *The Philosophical writings of Descartes*. Çev. John Cottingham, Robert Stoothoff ve Dugald Murdoch. London: Cambridge University Press.
- Doğan, M. (2018). "Biyolojik Doğalcılık Ekseninde John Searle ve Zihin-Beden Problemi." *Metazihin:Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 1(2): 227-240.
- Eagleman, D. (2011). *Incognito: The Secret Lives of the Brain*. New York: Vintage Books.
- Kerimoğlu, C. (2016). "Dilin Kökeni Arayışları I: Dilin Kökeniyle İlgili Akademik Tartışmalar." *Dil Araştırmaları*. 18(Bahar): 47-84.
- Lloyd, G. E. R. (2006). "Leucippus and Democritus." Donald M. Borchert (Der.), *Encyclopedia of Philosophy*, (Cilt: 5) içinde (s. 297-303). USA: Macmillan Publishing.
- McLaughlin, B. P. (2006). "Mind-Body Problem." Donald M. Borchert (Der.), *Encyclopedia of Philosophy* (Cilt: 6) içinde (s. 258-265). USA: Macmillan Publishing.
- Mead, G. H. (2017). *Zihin Benlik ve Toplum*. Çev. Yeşim Erdem. İstanbul: Heretik Yayıncılık.
- Onur, F. (2016). "J. Searle ve Çin Odası Argümanı." *Ethos*, 9(1): 192-216.
- Platon. (2001). *Phaidon*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Robinson W. (2019). "Epiphenomenalism." E. N. Zalta (Der.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde. Alındığı URL: <https://plato.stanford.edu/entries/epiphenomenalism/> (Erişim Tarihi: 05.12.2020)
- Rosaldo, M. Z. (1974). "Linguistics: Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language." (Book Review), *American Anthropologist*, 76(1): 153-155.

- Searle, J. (1998). "How to study Consciousness Scientifically." *Brain Research Reviews*, (26): 379-387.
- Searle, J. (1984). *Minds, Brains and Science*. Cambridge: Harvard University Press.
- Searle, J. (2003). "Theory of Mind and Darwin's Legacy." *PNAS: Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 18(June): 10343-10348.
- Searle, J. (2005). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*. Çev. Ferruh Özpılavcı, Muhittin Macit. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Searle, J. (2008). *Philosophy in a New Century: Selected Essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J. (2014). *Zihnin Yeniden Keşfi*. Çev. Muhittin Macit. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Yalçın, Ş. (2010). *Modern Felsefede Benlik*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

This Page Intentionally Left Blank
